

Є. С. Назимко

доктор юридичних наук, професор,
перший проректор
Донецького державного університету внутрішніх справ

Т. І. Пономарьова

кандидат юридичних наук,
завідувач науково-дослідної лабораторії з проблем
запобігання кримінальним правопорушенням факультету № 3
Донецького державного університету внутрішніх справ

Б. М. Семенишина-Фіголь

кандидат юридичних наук,
докторантка докторантури
Донецького державного університету внутрішніх справ

ОРГАНІЗОВАНА ЗЛОЧИННІСТЬ ЯК ФЕНОМЕН КРИМІНОЛОГІЇ ПОСТМОДЕРНУ

У статті розглядаються особливості сутності та змісту, а також запобігання організованій злочинності в кримінології постмодерну. Вказується, що організована злочинність як феномен кримінології постмодерну відтворюється через призму таких узагальнюючих ознак як: 1) системність та єдиний механізм реалізації, трансформований в залежності від виду суспільних відносин, на які здійснюється кримінально протиправний вплив; 2) ієрархічність та чітка підпорядкованість, наявність внутрішньокореляційних взаємозв'язків між представниками організованої злочинності; 3) гнучкість та здатність до трансформації та маскуванню. Фактично, організована злочинність може розглядатись як наслідок існуючих поодиноких кримінальних правопорушень, суб'єкти яких об'єдналися з метою удосконалення навичок та кримінально протиправних вмінь з метою вчинювати більш серйозні та вигідні суспільно небезпечні діяння. Тобто, організована злочинність – це наслідок еволюції суспільства, шлях до переродження та переосмислення явища злочинності у його загальному розумінні. Звертається увага на те, що перелік кримінальних правопорушень, які вчиняються у складі організованої злочинності є достатньо широким та включає в себе кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я, честі, волі та гідності, майнові діяння (ст.ст. 185–191), діяння у сфері господарської діяльності, правопорушення проти громадської безпеки, у сфері службової діяльності тощо. Підсумовується, що із урахуванням специфіки кримінології постмодерну виявляється актуальним розглядати феномен організованої злочинності у розчленованому стані із виокремленням ознак, притаманних такій діяльності для кожного самостійного кримінального правопорушення. Актуальним також є вивчення внутрішніх кореляцій між різними видами кримінальних правопорушень, вчинених у складі однієї організованої групи, що надасть можливість визначити типові способи реалізації кримінально протиправного умислу та викрити всіх учасників.

Ключові слова: організована злочинність, корупція, організована група, легалізація, предикат, кримінологія постмодерну, кримінальне правопорушення.

Ye. S. Nazymko, T. I. Ponomarova, B. M. Semenyshyna-Fihol. Organized crime as a phenomenon of postmodern criminology

The article examines the peculiarities of the essence and content, as well as the prevention of organized crime in postmodern criminology. It is indicated that organized crime as a phenomenon of postmodern criminology is reproduced through the prism of such generalizing features as: 1) systemicity and a single mechanism of implementation, transformed depending on the type of social relations that are criminally and unlawfully influenced; 2) hierarchy and clear subordination, the presence of intra-correlated relationships between representatives of organized crime; 3) flexibility and the ability to transform and disguise. In fact, organized crime can be considered as a consequence of existing individual criminal offenses, the subjects of which have united in order to improve skills and criminally illegal skills in order to commit more serious and profitable socially dangerous acts. That is, organized crime is a consequence of the evolution of society, a path to rebirth and reinterpretation of the phenomenon of crime in its general sense. Attention is drawn to the fact that the list of criminal offenses committed as part of organized crime is quite broad and includes criminal offenses against life and health, honor, will and dignity, property offenses (Articles 185-191), acts in the field of economic activity, offenses against public safety, in the field of official activity, etc. It is concluded that, taking into account the specifics of postmodern criminology, it is relevant to consider the phenomenon of organized crime in a dismembered state with the identification of features inherent in such activity for each independent criminal offense. It is also relevant to study the internal correlations between different types of criminal offenses committed as part of one organized group, which will provide an opportunity to determine typical ways of implementing criminal intent and expose all participants.

Key words: organized crime, corruption, organized group, legalization, predicate, postmodern criminology, criminal offense.

Постановка проблеми. Організована злочинність є історичним феноменом, трансформованим під реалії сучасної держави та суспільства. Зміна менталітету, покращення політико-економічної ситуації (до введення особливого правового режиму воєнного стану) так і не призвели до якісної зміни кримінологічної ситуації в частині організованої злочинності, а лише мали наслідком її трансформацію та інтеграцію в інші суспільні відносини. Такий стан справ свідчить про те, що на сьогоднішній день підхід до вивчення та запобігання організованій злочинності має бути принципово змінений, як і погляд на структуру такої кримінально протиправної діяльності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема боротьби з організованою злочинністю є актуальною, про що свідчить значна кількість публікацій, присвячених цьому питанню. Зокрема необхідно виділити праці А. М. Бабенка, О. М. Бандурки, В. С. Батиргарєвої, В. В. Василевича, А. А. Вознюка, В. В. Голіни, Б. М. Головкина, С. Ф. Денисова, А. О. Джужі, О. М. Джужі, О. О. Дудорова, А. П. Закалюка, А. Ф. Зелінського, В. П. Ємельянова, О. Г. Колба, М. Г. Колодяжного, О. М. Литвинова, М. І. Мельника, О. П. Рябчинської, А. В. Савченка, В. Г. Севрука, М. О. Семенишина, та інших. Водночас, результати наукових праць вчених свідчать про наявність низки невирішених питань, що і зумовлює актуальність обраної для дослідження теми.

Метою статті є розгляд особливостей розуміння сутності та змісту, а також запобігання організованій злочинності в кримінології постмодерну.

Викладення основного матеріалу. Відтак, як справедливо зауважує О. М. Литвинов, у наші дні все більше і більше домінує новий тип раціональності, нове ставлення до знання – постнеокласичний образ науки. Але це аж ніяк не означає, що класична наука вичерпала свій евристичний потенціал і свою силу. У межах своїх прерогатив і своєї методології класична наука цілком ефективна – важливо лише усвідомлювати її межі та можливі (зокрема, і негативні) наслідки перевищення повноважень класичної раціональності та впливу забобонів лінійного мислення [1, с. 13–14]. Особливостями постнеокласичної кримінології є: – ґрунтованість науки на принципах нової раціональності – принципах невривноваженості, нестійкості, генезису; – нестабільність, еволюція та флуктуація як фундаментальні характеристики природних і соціальних процесів; – перетворення незворотності часу на домінанту наукових досліджень, що передбачає її розуміння як джерела порядку, системної складності й самоорганізації, нелінійності динаміки складників саморозвитку; – перехід до дослідження відкритих, невривноважних, складних систем, що володіють здатністю до самоорганізації та еволюції; – фіксація в синергетиці різних сценаріїв еволюції в межах квазіперіодичних режимів функціонування об'єктів у випадковому середовищі, де виникають феномени безладу і стрибкоподібного мимовільного переходу до впорядкованого руху, що супроводжується кооперативним ефектом; – виникнення в складних системах когерентного руху, що приводить до руху від хаосу до порядку і до утворення структур; – наявність біфуркацій, тобто точок перебудови системи, де якийсь параметр системи перевищує критичне значення, де фіксується множинність можливих шляхів еволюції та здійснюється вибір траєкторій еволюції системи, який не обмежується тільки флуктуаційними змінами, що зумовлює відмову від визначеності майбутніх станів природних і соціальних процесів. Формування синергетики і теорії дисипативних (когерентних) структур дозволило у кримінологічних теоріях побудувати моделі самоорганізації, у яких не тільки враховано порушення принципу суперпозиції, але і виявлено ті ефекти, яких не пов'язано із зовнішнім впливом і які зумовлюються спрямованою флуктуацією одного з чинників. Саме завдяки синергетиці в центр науки кримінології було поставлено дослідження незворотних процесів, що характеризують і особу, і суспільство, і культуру, і політику, і злочинність (цитовано за О. Литвиновим – прим. авт.) [1, с. 13–14]. Організована злочинність як феномен кримінології постмодерну відтворюється через призму таких узагальнюючих ознак як: 1) системність та єдиний механізм реалізації, трансформований в залежності від виду суспільних відносин, на які здійснюється кримінально протиправний вплив; 2) ієрархічність та чітка підпорядкованість, наявність внутрішньокореляційних взаємозв'язків від представниками організованої злочинності; 3) гнучкість та здатність до трансформації та маскування. Фактично, організована злочинність може розглядатись як наслідок існуючих поодиноких кримінальних правопорушень, суб'єкти яких об'єдналися з метою удосконалення навичок та кримінально протиправних вмінь з метою вчинювати більш серйозні та вигідні суспільно небезпечні діяння. Тобто, організована злочинність – це наслідок еволюції суспільства, шлях до переродження та переосмислення явища злочинності у його загальному розумінні.

Варто відзначити, що протягом останніх років вчені все частіше актуалізують питання щодо необхідності перегляду ставлення до окремих видів кримінально протиправної діяльності. Зокрема, мова часто йде про корупцію. Остання, у свою чергу, часто розглядається як в межах організованої злочинності (як її елемент), так і самостійно, однак також як фонове явище, яке сприяє організованій злочинності. Більшість науковців звертають увагу на те, що основним способом здійснення позитивного впливу в цій частині є зниження рівня корупції до «прийнятних» меж.

О. В. Волянська, звертає увагу на те, що корупційні відносини, керуючись неформальними нормами, стаючи сталими, дуже складно піддаються демонтажу. Український бізнес сьогодні існує в ситуації, коли, за висловлюванням одного з опитаних підприємців, застосування корупційних практик є засобом збереження бізнесу або утримання його конкурентоспроможності. За даними соціологічного дослідження, проведеного

у 2009–2010 рр. [2], функціональне ставлення до корупції в українському бізнес-середовищі, інституціоналізація корупційних відносин виявляються, зокрема, в доволі толерантному ставленні підприємців до різних форм неконкурентної боротьби. Так, близько половини підприємців фактично не вважають корупційною поведінкою «відкати», які є класичним виявом корупції в правовому секторі, – особа одержує власний зиск, використовуючи своє службове становище і завдаючи шкоди підприємству або організації, в якій працює: матеріальної – завищення цін на товари і послуги та репутації – закупівля недоброякісних, зіпсованих, прострочених товарів тощо. Показовим є те, що 18 % підприємців узагалі сприймають ситуацію «відкату» як щось природне [2]. Існування думки щодо можливості повністю позбавитись корупції як соціально негативного явища призводить до регулярного пошуку нових способів реалізації цього завдання та до перерозподілу корупційних складових, які, здебільшого, інтегруються в організовану злочинність та за наявності сприятливих умов повноцінно реалізуються в окремих діяннях (наприклад, в легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом).

Підсумовуючи дослідження, вчена зазначає, що чинники, які сприяють поширенню корупції є такими: згода значної частини населення входити у корупційні стосунки як ті, що дають хабарі; ускладненість законного здійснення економічної діяльності на прибутковій основі в легальній системі (обтяжлива фіскальна система, низький рівень оплати праці, надмірна зарегульованість дозвольно-ліцензійної системи тощо); поширення «тіньової» економіки, відтворення якої неможливе без порушення чинних нормативних актів у сфері економіки; суперечливість законодавчих актів, наявність значної кількості підзаконних актів, які припускають довільне тлумачення закону; низький рівень оплати праці державних службовців, слабкий контроль за їхньою діяльністю, особливо на місцевому рівні, неефективність або відсутність механізмів покарання за перевищення службових повноважень; незнання громадянами власних прав на отримання державних послуг та обов'язків чиновників щодо їх надання; нерозвиненість складових громадянського суспільства. Світовий досвід показує, що корупція є поширеним у світі явищем, яке остаточно викорененим бути не може. Кожна з країн має власний «прийнятний» рівень корупції, за якого остання відіграє своєрідну регуляторну роль, компенсуючи недоліки офіційної регуляторної системи. Неприпустимий рівень корупції починається тоді, коли суб'єкт змушений вступати у корупційні стосунки не для того, аби порушити закон, а для того, щоб домогтись виконання стосовно нього вимог чинного законодавства та службових обов'язків державних службовців [2]. Так, якщо у двадцятому столітті організована злочинність, здебільшого, була пов'язана із діяннями проти громадської безпеки (бандитизм, тероризм тощо), то на сьогоднішній день можна стверджувати превалювання кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, службової діяльності тощо. Отже, організована злочинність омолоджується, модернізується. Все частіше перевага віддається мінімально необхідній кількості учасників, достатньої для реалізації кримінально протиправного умислу.

У Стратегії боротьби з організованою злочинністю, схваленій Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 р., № 1126-р зазначено, що однією із загальних загроз організованої злочинності в Україні є підвищення рівня тяжких та особливо тяжких злочинів, які вчинено у складі організованих груп (далі – ОГ) і злочинних організацій (далі – ЗО), зокрема із застосуванням вогнепальної зброї, установа корумпованих відносин між посадовими особами органів державної влади, органів місцевого самоврядування та криміналітетом, використання неконкурентних методів у фінансово-господарській діяльності підприємств, що негативно впливає на економічне зростання та пов'язаний з ним суспільний розвиток України [3]. Отже, виходячи із наведеного, держава чітко розуміє наявність тісного взаємозв'язку між організованою злочинністю, корупцією та іншими кримінальними правопорушеннями, які є результатом функціонування цих елементів. Саме корупція часто стає предикатом суспільно небезпечного діяння, передбаченого ст. 209 КК України або фоном явищем цього та інших господарських протиправних діянь. Аналіз статистичної інформації, викладеної на сайті Офісу Генерального прокурора [4] свідчить про те, що корупція, як предикат кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України є достатньо латентним діянням. Так, у 2015 та 2016 роках не було зафіксовано таких випадків; у 2017 – один випадок; викрито дві особи, які вчинили кримінальне правопорушення, передбачене ст. 209 КК України з корумпованими зв'язками, одна з яких – в органах влади та управління, з міжрегіональними зв'язками; у 2018 – 4 випадки. У 2019 році було обліковано 3 предикативні кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності, вчинені організованою групою/злочинною організацією; викрито одну особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, передбачене ст. 209 КК України з корумпованими, міжрегіональними зв'язками.

Вказане підтверджується і низкою вироків. Так, відповідно до вироку Корольовського районного суду м. Житомира від 02 травня 2018 року, (справа № 296/60/12-к, 1/296/7/18), *мешканець м. Житомира, за попередньою змовою зі особою, кримінальна справа відносно якої була закрита в зв'язку зі смертю, який помер в період 2007-2010 років, з метою створення та забезпечення подальшого функціонування схеми незаконної діяльності, метою якої було здійснення конвертації безготівкових коштів у готівку, тобто проведення фінансових операцій не пов'язаних із веденням господарської діяльності безтоварних операцій, сприяння легально діючим суб'єктам господарювання в мінімізації податкових та інших зобов'язань, шляхом їх перекладання на фіктивні підприємства, з послідувочою документальною легалізацією їх наслідків від імені*

фіктивних підприємств, для штучного збільшення показника валових витрат у результаті фінансово-господарської діяльності приховування фактично отриманих прибутків, для легалізації тіншових товарних потоків, організували групу, яка діяла протягом 2007-2010 років, для спільного неодноразового вчинення злочинів на тривалий період.

До складу групи, крім зазначених осіб, ще дві особи. Діяльність членів групи мала єдиний намір, спрямований на вчинення фіктивного підприємництва, шляхом створення суб'єктів підприємницької діяльності – юридичних осіб, з метою прикриття незаконної діяльності, яка здійснювалась не уповноваженими на те особами; відкривали рахунки у філіях банків, отримували відповідні банківські пластикові картки; з метою складання фіктивних документів, за допомогою яких в подальшому легалізовували незаконну діяльність, придбали комп'ютерну техніку та орендували приміщення під офіси в різних районах м.Житомира, наймали на роботу невстановлених слідством осіб фахівців у веденні бухгалтерського обліку. Крім того, згідно вищевказаного злочинного наміру, учасники злочинної групи, шляхом використання завідомо підроблених відомостей, які були внесені в офіційні бухгалтерські, податкові та інші документи, про нібито проведені господарські операції, діючи під фактичним його керівництвом фіктивних суб'єктів господарської діяльності, з посередництвом фізичних осіб - підприємців, повинні були переводити у готівку отримані від інших суб'єктів господарювання безготівкові грошові кошти, для подальшої їх передачі даним контрагентам, із вирахуванням обговорених процентів від суми угоди за прикриття їх незаконної діяльності по ухиленню від сплати податків. З метою надання видимого здійснення, створеними фіктивними фірмами, законних угод, учасники злочинної групи вирішили підшукувати осіб, які не будучи посвяченими в їх злочинні наміри, погодилися б за грошову винагороду зареєструвати на своє ім'я підприємство. Згідно загального злочинного плану, відомого всім учасникам організованої злочинної групи, отримані від контрагентів безготівкові грошові кошти, повинні були відразу перераховуватися з фіктивних фірм на розрахунковий та картковий рахунок даного підприємства, з якого б в подальшому учасники злочинної групи, за допомогою підставних осіб, на яких були оформлені фіктивні фірми, знімали готівкові грошові кошти, для подальшої передачі їх контрагентам, за вирахуванням заздалегідь обговорених відсотків від сум фіктивних угод [5]. Наведене яскраво ілюструє типову схему реалізації кримінально протиправного умислу, спрямованого на вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України.

Також, як було вище зазначено, можна підсумувати загальний взаємозв'язок між корупцією та організованою злочинністю (без предикату). Зокрема, у 2019 році було виявлено 293 організовані групи/злочинні організації, із них 29 – з корупційними зв'язками, більшість таких груп (74,4 %) були відносно молодими (функціонували до 1 року) та передбачали від чотирьох до 10 осіб (40,2 %). Значна кількість кримінальних правопорушень, вчинених ОГ та ОЗ (30,3 %) пов'язана із кримінальними правопорушеннями у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. У 2020 році виявлено 377 ОГ та ЗО, із них 33 – з корупційними зв'язками, більшість груп (73,7 %) функціонували менше одного року та передбачали до трьох осіб (57 %). Значна кількість кримінальних правопорушень, вчинених ОГ та ЗО (32,7 %) пов'язана із кримінальними правопорушеннями у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. У 2021 році було виявлено 499 ОГ та ОЗ, із них 57 – з корупційними зв'язками, більшість груп (73,7 %) функціонували до одного року та передбачали до трьох осіб (49,4 %). Значна кількість кримінальних правопорушень, вчинених ОГ та ОЗ (29,5 %) пов'язана із кримінальними правопорушеннями у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. У 2022 році було виявлено 395 ОГ та ЗО, із них 36 – з корупційними зв'язками, більшість груп (71,1 %) функціонували менше одного року та передбачали до трьох осіб (53,9 %). Значна кількість кримінальних правопорушень, вчинених ОГ та ЗО (41 %) пов'язана із кримінальними правопорушеннями у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. У 2023 році виявлено 316 ОГ та ЗО, із них – 23 з корупційними зв'язками, більшість груп (72,4 %) функціонували менше одного року та передбачали до трьох осіб (54,1 %). Значна кількість кримінальних правопорушень, вчинених ОГ та ЗО (25 %) пов'язана із кримінальними правопорушеннями у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів [4]. Водночас, вивчення державної статистики та судової практики також надають можливість підсумувати, що перелік кримінальних правопорушень, які вчиняються у складі ОГ та ЗО є достатньо широким та включає в себе умисне вбивство, захоплення заручників, торгівлю людьми, майнові діяння (ст.ст. 185–191), діяння у сфері господарської діяльності, правопорушення проти громадської безпеки, у сфері службової діяльності тощо. Це ще раз підтверджує вище наведену тезу про те, що організована злочинність може функціонувати в межах майже будь-яких суспільних відносин, трансформуючись та пристосовуючись. Це свідчить про те, що саме організована злочинність, її сутність та зміст відображають потребу у переході до постмодерністських засобів дослідження цього феномену.

Висновки. Проведене дослідження дозволило підсумувати, що на сьогоднішній день організована злочинність являє собою складне соціальне явище, яке інтегроване майже у всі суспільні відносини. Складність організованої злочинності зумовлена часто міжрегіональним та транснаціональним характером, що стає перепорою для своєчасного викриття такої кримінально протиправної діяльності та призводить до

часткової латентності (особливо, у випадках, коли організована злочинність пов'язана із корупцією, а також кримінальними правопорушеннями у сфері господарської діяльності). Із урахуванням специфіки кримінології постмодерну виявляється актуальним розглядати феномен організованої злочинності у розчленованому стані із виокремленням ознак, притаманних такій діяльності для кожного самостійного кримінального правопорушення. Актуальним також є вивчення внутрішніх кореляцій між різними видами кримінальних правопорушень, вчинених у складі однієї ОГ/ЗО, що надасть можливість визначити типові способи реалізації кримінально протиправного умислу та викрити всіх учасників.

Список використаних джерел:

1. Литвинов О. М., Орлов Ю.В. Нариси з кримінології постмодерну. Харків : Право, 2019. 278 с.
2. Волянська О.В. Інституційний характер корупції в недержавному секторі: соціологічний аналіз. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/2307/1/Volyanska_317.pdf
3. Стратегія боротьби з організованою злочинністю, схваленої Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 р., № 1126-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1126-2020-p#Text>
4. Офіс Генерального прокурора. Статистика. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-rezultati-borotbi-z-organizovanimi-grupami-ta-zlochinnimi-organizacijami-2>
5. Вирок Корольовського районного суду м. Житомира від 02 травня 2018 року, (справа № 296/60/12-к, 1/296/7/18). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73798163>